

УТИЦАЈ ГЛОБАЛНИХ ПРОМЈЕНА НА МЕЂУНАРОДНУ ТРГОВИНУ

THE INFLUENCE OF GLOBAL CHANGES ON INTERNATIONAL TRADE

Мр Весна Петровић

Факултет пословне економије Бијељина, БиХ
vesna.petrovic@fpe.unssa.rs.ba

Резиме: Циљ овог рада је да анализира промјене које су утицале на кретања у реалном сектору глобалне економије у задњих неколико година. Рад ће се фокусирати на узроке и посљедице фундаменталних промјена међународних економских односа, као и изазове са којима се суочавају креатори трговинских политика. Анализа је заснована на подацима о вриједностима глобалне свјетске трговине, извоза и увоза, динамика и структура размјене у периоду од почетка глобалне кризе до најновијих доступних података. Феномени свјетске привреде као што су транснационализација, интрасекторска трговина, растући обим трговине услугама и он-лајн трговине су, такође, неизбјежан дио овог рада. Зависно од степена развоја, глобалне промјене имају и специфичне посљедице по развијене земље, растуће економије и земље у развоју. Рад се у финалном дијелу фокусира на анализу актуелног питања како геополитички фактори између Русије и Европске уније утичу на економске, а прије свега трговинске односе.

Кључне ријечи: глобалне промјене, међународни економски односи, међународна трговина.

Abstract: The aim of this paper is to analyse the changes that have affected movements in the real sector of the global economy in the past few years. The paper will focus on the causes and consequences of the fundamental changes in international economic relations, as well as, the challenges that are facing the creators of the trade policies. The analysis is based on the following data: the value of world trade, export and import, dynamics and structure of exchange in the period since the start of the global crisis up until the most recent available data. The phenomenon of the

world economy such as transnational corporations, intra-sector trade, increasing value of trade in services and on-line trade, has also been unavoidable part of this work. Depending on the stage of development, global changes have specific consequences on developed countries, growing and developing economies. The paper in its final part has focused on the analysis of the current issue of how geopolitical factors between the Russia and the European Union affect economic, and above all trade relations.

Key words: global changes, international economic relations, international trade

1. Увод

Међународна трговина, трговинска политика и пракса у другој деценији 21. вијека сусрећу се са бројним изазовима и обиљежавају их бројне одлике у складу са околностима савременог окружења. Улога мултилатералног трговинског система и Свјетске трговинске организације (СТО) веома је различита и значано је еволуирала у односу на претходне деценије, а поготово у поређењу са примарним циљевима на којима је успостављена трговинска институционална инфраструктура. Глобална економска криза, поремећаји у функционисању најјачих свјетских економија, као и проблеми интеграције и партиципације земља у разоју, транзицији и неразвијених земаља, представљају нове или бар модификоване изазове на које класична међународна трговинска теорија и пракса немају спремне одговоре. Прожимање различитих теоријски приступа, утицај различитих дискурса, истицање значаја мултидисциплинарног приступа изучавању актуелних питања у свјетској трговини су главна обиљежја

садашњег периода. Анализу актуелних односа у свјетској трговини је немогуће изучавати без опсервације макроекономских дестабилизатора, односно фактора кризе, конкурентских и регулаторних аспеката, све значајнијег мјеста трговине услугама, онлајн трговине, мутација у институционалним аспекатима свјетског трговинског система, и многих других чинилаца савремених трговинских односа.

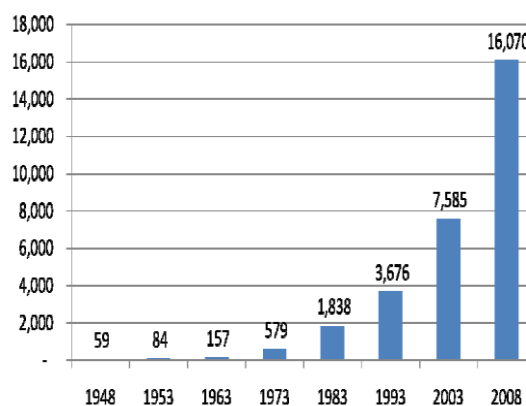
Стога, овај истраживачки рад има интенцију да представи кретања и актуелности у међународним трговинским односима и трговинским теоријама и политикама у задњих десетак година и то кроз следећу структуру. Након увода, анализирају се најзначајније одлике савременог трговинског система: утицај свјетске економске кризе, улога и удио земаља у развоју у савременом трговинском систему. Након тога, издваја се област трговине услугама, која уз електронску и интернет трговину полако преузима примат од класичних облика трговинске праксе. Опсервације аутора износе се у закључном поглављу.

По најновијим ставовима представника Свјетске трговинске организације три најважнија питања са којима се суочава међународна трговинска заједница данас су: (1) економска криза и њен утицај на трговинске односе, (2) улога мултилатералног трговинског система у пружању помоћи најсиромашнијим чланицама кроз закључке Доха рунде и такозваним донацијама за трговину („Aid for Trade“) и (3) комплексни односи између трговине и климатских промјена, односно да ли мултилатерални систем може ишта учинити по том питању (Torres 2010:2). Очигледно је да сва три питања захтјевају глобалну акцију, како би се приступило рјешавању тих глобалних проблема.

2. УТИЦАЈ СВЈЕТСКЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ НА МЕЂУНАРОДНУ ТРГОВИНУ

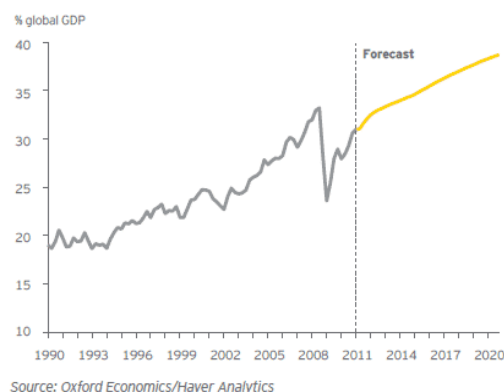
Након уводних разматрања, а у циљу представљања глоблане слике стања и значаја међународне трговине за укупну свјетску привреду биће презентовано неколико графичких приказа који јасно показују трендове у овој области. На првом графикону јасан је енорман раст свјетског извоза који се од деценије до деценије више него дуплирао, а узрокован је бројним факторима, као што су техничко-технолошки напредак, транспортна револуција, развој међународне финансијске инфраструктуре, стандардизација, унификација

међународног права, итд (Ковачевић, 2002:40).

Графикон 1.: Еволуција свјетског робног извоза 1948-2008 (у милијардама, \$)

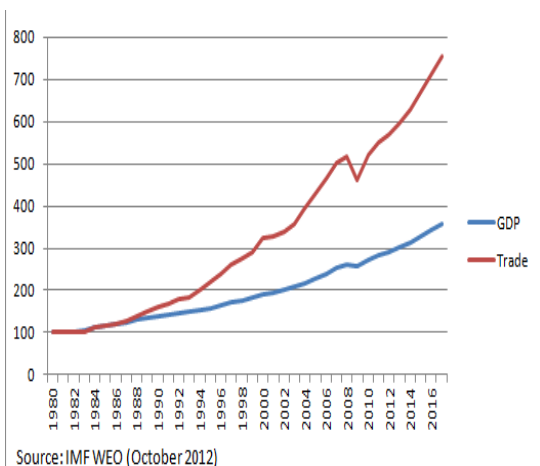
Кључна година је 2008. јер обиљежава почетак свјетске економске кризе, а на наредном приказу се види колико је криза допринијела енормном паду свјетског извоза у годинама које су услједиле, да би након краћег временског периода постепено достигла претходне вриједности, и у прогнозираној пројекцији вриједности свјетског извоза би требало да наставе да се повећавају. Глобалне последице економске кризе из 2008. године, одразиле су у 2009. години када је дошло до рекордног пада свјетске трговине за 12% у обиму и 23% у доларској вриједности у поређењу са претходном годином. Од тада није долазило до тако великих падова у трговинским кретањима, али се то индиректно одразило на економски раст, који је у наредним годинама задржао историјски ниске вриједности.

Графикон 2: Свјетски робни извоз са пројекцијом до 2020. године

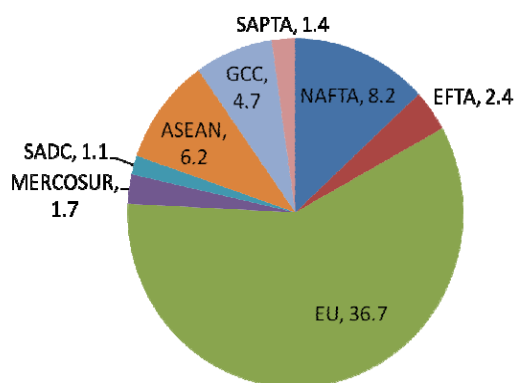
О значају и растућим вриједностима трговине у задњим деценијама говори и следећи графикон на коме је приказан однос раста бруто домаћег производа и свјетске трговине. Базна година је

1980. у којој обје посматране величине имају сличне вриједности, а затим се биљежи значајнији раст свјетске робне трговине у поређењу са БДП-ом.

Графион 3: Однос БДП и свјетске трговине (1980=100)

Када је ријеч о дистрибуцији учешћа у међународним трговинским односима следећи приказ показује удио регионалних трговинских групација већих од 1%. Наравно, да још увијек предњаче Европска Унија, Сјеверноамеричко удружење слободне трговине – НАФТА, са значајним повећањем учешћа азијских земаља кроз групацију АСЕАН. ЕУ је и даље најзначајнија регионална групација са учешћем од 36.7% у глобалној трговини, након чега слиједи земље сјеверноамеричког континента са удјелом од 8,2%, и значајним учешћем азијских земаља кроз групацију АСЕАН са 6,2%.

Графикон 4.: Удио глобалне трговине по регионалним групацијама

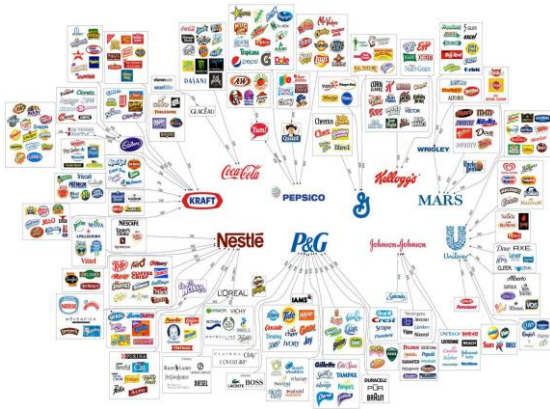
Иако је глобална трговина доживјела колапс као посљедица свјетске економске кризе, показатељи указују да се солидно и опоравила, али углавном захваљујући трговини између земаља у развоју са значајним растом у задњих

неколико деценија, као што су тзв. земље БРИК-а, односно Бразил, Русија, Индија, и Кина. Очигледно је да је глобална економска криза утицала на динамику глобалне економије, што је резултирало и у новим путањама међународне трговине. Као посљедице финансијског суноврата и економске рецесије у већини развијених земаља долази до редистрибуције богатства, инвестиција са запада ка истоку, али и између самих земаља истока, па и токова инвестиција са истока ка западу. Јасно је да су трговински и инвестициони токови неодвојиви појмови у савременим економским односима, односно двије стране исте медаље, а питања субституције или комплементарности су остављена за теоријска разматрања, док у пракси и немају велики значај уколико се постиже обострано задовољавајући ефекат.

Утицај глобалне кризе на трговинске токове је био више него сигнификантан. Посљедице кризе биле су девастирајуће, било да се ради о великим или малим привредама, од најјачих земаља ОЕЦД-а до оних земаља чија привреда почива на доминантном једном извозном производу. Наравно да су најугроженије најмање развијене земље које имају веома ограничен спектар радњи у циљу заштите од посљедица кризе. Непостојање адекватних финансијских извора значи да је практично немогуће осмислити и реализовати програме за помоћ угроженим компанијама или ојачати социјалне програме за појединце који изгубе посао или требају неки други вид друштвено одговорне реакције. Чини се да су најслабији први на удару, најпогођенији, али и најспорије пролазе кроз период опоравка од кризе.

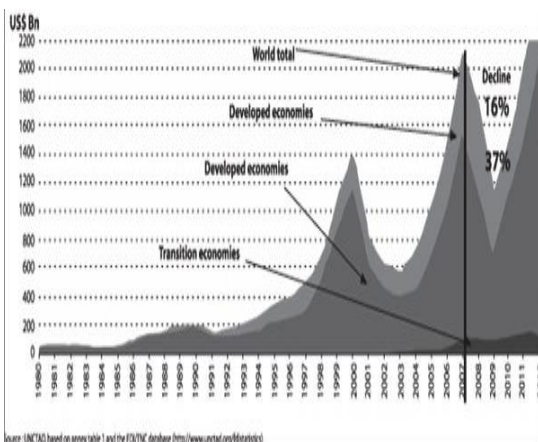
3. ФЕНОМЕНИ САВРЕМЕНЕ МЕЂУНАРОДНЕ ТРГОВИНЕ

Феномени свјетске привреде као што су транснационализација, интрасекторска трговина, растући обим трговине услугама и онлајн трговине су, такође, неизбежан дио овог рада. О значају транснационалних компанија, интрасекторској трговини, трансферним цијенама написано је доста теоријских и емпијских радова (Кругман&Обстфелд, 2009:163), тако да је за почетак најбоља илустрација величине, моћи, вертикалне и хоризонталне разгранатости транснационалних компанија (ТНК) слика приказана испод. Представљене су доминантне ТНК у данашњој свјетској производњи и извозу, као и сва комплексност њихове унутрашње структуре.

Слика 1: Структура одабраних ТНК-а

ТНК доминирају глобалном трговином, па се процјењује да се око 80% свјетске трговине обавља кроз тзв. „глобалне вриједносне ланце“. Глобални инвестициони и трговински токови су стога неодвојиво повезани са међународним производним мрежама. Емпиријско и статистичко праћење улагања у производне активности ТНК, управљање трговином компонентама или готовим производима представља прави изазов. Генерално се сматра да се учешће земаља у развоју у тим глобалним токовима повећавало у задње три деценије по десетак процената, тако да тренутно износи око 40%. Прилика за земље у развоју да учествују кроз ТНК у глобализованој економији пружа им могућност да изграде своје производне капацитете, прибаве савремену технологију и усвоје неопходне вјештине за људске ресурсе. Наравно да потенцијални бенефити, али и ризици по земље у развоју нису аутоматски, па стога захтијевају веома софистициран приступ креатора трговински, али и укупних развојих политика. Сљедећи графикон приказује токове инвестиција у земље у транзицији и развијене, у односу на укупне свјетске вриједности.

Графикон 5: Токови страних инвестиција по групацијама земаља у млрд долара

Надаље, још један значајан феномен је и трговина услугама. Око 60% свих инвестиција усмјерено у сектор услуга, док је у производњу усмјерено 26%, а у примарни сектор 7%. (УНЦТАД, 2013). Сектор услуга данас учествује са преко 2/3 у свјетском друштвеном домаћем производу (ГДП). На основу статистичких података, закључује се да постоји тенденција раста удјела услуга у ГДП са порастом нивоа дохотка. Учешће услуга у ГДП високоразвијених земаља попут САД износи 75%, мада је просјек за ову категорију земаља на нешто нижем нивоу од 71%. У земаљама средњег нивоа дохотка учешће износи 55%, а у земаљама ниског нивоа дохотка, креће се до 47%. Чак и у овој последњој групи земаља, чији је степен неразвијености висок, сектор услуга представља основну привредну активност, а њен допринос ГДП је најмање једнак збиру доприноса сектора индустрије и сектора пољопривреде. У оквиру наведене три групе формиране према нивоу дохотка, постоје значајне разлике у погледу доприноса сектора услуга (WTO, 2010). Иако, услуге много учествују у креирању друштвеног производа свих земаља, а и запослености, релативно мало учествују у свјетском извозу. Образложење ове појаве је у природи услуга које се конзумирају тамо гдје се и пружају, па је у већини случајева тешко њих извозити, јер немају материјалну супституцију и неодвојиве су од лица које пружа услугу (Бијелић, 2011:212).

Електронска или онлајн трговина је, такође, феномен у међународним економским односима који све више добија на значају. Електронска трговина (или е-трговина) примарно се састоји од дистрибуирања, куповине, продаје, маркетинга, и сервисирања производа и услуга путем електронских система као што је интернет и друге компјутерске мреже. Такође, укључује и електронски трансфер новца, управљање ланцем снабдевања, е-маркетинг, електронску размену података, и аутоматске системе за сакупљање података. У испуњавању својих задатака користи електронске комуникационе технологије као интернет, електронска пошта, е-књиге, базе података, и мобилне телефоне. Развој електронске трговине која се све више примјењује у међународном пословању утиче да се све већи број услуга може извозити.

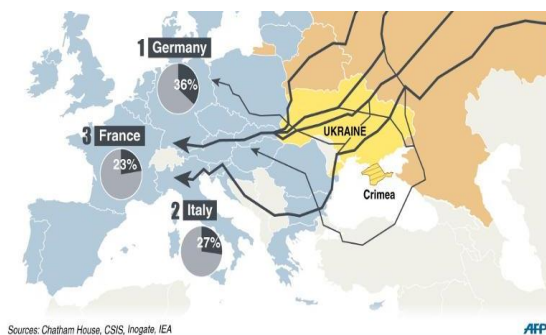
Коначно, и најновија дешавања везана за украјинску кризу, упућу на то да геополитички односи се прије свега директно одражавају на трговинске и пословне везе земаља. На слици испод се види да укупна вриједност извоза ЕУ у Русију износи 170 милијарди долара и 13 милијарди инвестиција, док је извоз из Русије у

ЕУ вриједан 293 милијарде и око 10 милијарди долара инвестиција. У таковој поставци ствари, јасно је да су економски интереси веома изражени и стога ограничавају могуће одговоре на кризу, као и санкције, које би имале обострано високу штету. У извозу Русије доминира природни гас са преко 70%, до у извоу ЕУ доминирају машинерија и транспортна средства.

Слика 2: Трговински односи ЕУ и Русије

Примјер најважнијег трговинског производа Русије – природног гаса, као и зависности ЕУ земаља од истог, али и значаја Украјине на том путу илуструје следећа слика. Кроз Украјину се извози 66% руског гаса, док сама Украјина троши 58% руског гаса, а највећи дио увозе Њемачка, Француска и Италија. Значај трговине за дипломатско-економске односе између земаља је очигледан.

Слика 3: Дистрибуција руског гаса за ЕУ

ЗАКЉУЧАК

У претходним поглављима сагледано је стање међународних трговинских односа и трендови који указују на следеће закључке: и у овој области глобализовани свијет је све мање биполаран, а све више мултиполаран, након свјетске кризе из 2008. све више су у предности тзв. нове, растуће економије, поготово поједине азијске привреде. Надаље, могуће је закључити да су нови глобални токови довели до тога да земље у развоју имају бољи приступ глобалним тржиштима, изворима страних директних

инвестиција, као и већи утицај у мултилатералним преговорима, али, с друге стране, сусрећу се јаким удружењима најразвијених земаља, дугогодишњим политикама и праксама које је веома тешко утицати. Стога, очигледна је окренутост ка сарадњи и трговини у свим областима између земаља у развоју, али и значајан је пораст донаторских програма у развоју међународних трговинских односа, чији пуне ефекте тек треба сагледати. Улога климатских промјена и енормне области трговине услугама, такође, постоје значајне области за будућа истраживања са битним импликацијама на неразвијене и земље у развоју.

У задње двије године јасни су показатељи о кретањима свјетске трговине који указују на повратак у вишегодишње трендове и вриједности размјене, али је исто тако јасно да је криза трансформисала структуру и правце свјетских трговинских, па и укупних економских токова, укључујући капитал и кретање људских ресурса. Још једна посљедица кризе је указивање на ограничења која постоје у глобалној управљачкој структури, ограничењима мултилатералних институција, и потребу за реорганизацијом или чак новом архитектуром и глобалном кооперацијом како би се дошло до ефикасних глобалних рјешења и обезбједио оквир за ефикасно мултилатерално дјеловање. Најновија дешавања између Русије и ЕУ указују на вишеструку узрочно-посљедичну повезаности трговинских, цјелокупних привредних и политичких односа, са закључком да су међународни економски односи увијек у основи свих геополитичких релација.

Литература

- [1] Бијелић, П. (2011) Међународна трговина, ЦИД, Економски факултет, Београд
- [2] IMF World Economics Outlook (2014) <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/01/weodata/index.aspx>
- [3] Ковачевић, М. (2002) Међународна трговина, Економски факултет, Београд
- [4] Krugman, P. R. & M. Obstfeld (2009) Међународна економија, теорија и политика, Датастатус, Београд
- [5] Oxford Economics/Haver Analytics (2014) www.oxfordeconomics.com/www.haver.com
- [6] Torres, Raul. (2010) "Current issues in international trade policy: the economic crisis, integrating the poorer countries and climate change". *Institute for international trade*, University of Adelaide, Australia
- [7] UNCTAD (2013): Global Value Chains and Development: Investment and Value Added Trade in the Global Economy.
- [8] WTO (2010): Measuring trade in Services